

KŐVÁRI RÉKA

Halott melletti imádkozók Gyimesközéplok–Hidegség két pontján¹

A *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* c. konferenciasorozat 8. alkalman egy gyimesközéploki népénekgyűjtésből válogatva annak 16–18. századi dallamait mutattuk be.² Most ugyanazon gyűjtés funkcióban rögzített szokását vizsgáljuk. Természetesen van átfedés e két csoport között, vagyis van néhány (pontosan két) olyan népének, mely az előző konferenciakötetben is szerepel, ott azonban részletesebben, történeti forrásokkal (Kájoni Cationale kiadásai, Deák–Szentes-kézirat) összehasonlítva elemeztük. Az itt bemutatandó énekek túlnyomó többsége viszont újabb keletű.

A népzenei gyűjtést 2004-ben Rudasné Bajcsay Márta kolléganőmmel végeztük Gyimesközéplokon,³ elsősorban egyházi népének után kutatva. Az élet azonban úgy hozta, hogy ottlétünk ideje alatt két halott melletti virrasztóba is eljutottunk.⁴ E virrasztók, helyi szóhasználattal imádkozók utáni napokban igyekeztük felkeresni az előimádkozókat, azonban közülük nem mindenki volt hajlandó fogadni bennünket, így nem tudtuk részletesen kikérdezni őket a virrasztásokról, az azokon általuk használt énekekről. Ezért utólag, az imádkozókön készített hangfelvételeink alapján tudjuk összevetni egymással a Gyimesközéplok–Hidegség két végpontján rögzített virrasztás szerkezetét és énekeit.

Az elhunyt házában, a felravatalozott körül, a temetést megelőző két estén összegyűlnek a rokonok és ismerősök. A halott mellett végzett közösségi alkalmaknak, az imádkozóknak Hidegségen általában két vezetője, előimádkozója van. A falu különböző részeiben az azon a területen lakó, énekelni tudó asszonyok közül kettő vezeti a virrasztást (a falu másik részéből nem hívnak

1 Jelen tanulmány az OTKA-PD 77427. számú pályázat támogatásával jött létre.

2 *Egy gyimesközéploki népénekgyűjtés 16–18. századi dallamai* címmel, Kővári 2013.

3 A Pócs Éva vezette gyimesi vallási élet kutatásának részeként („Néphit és vallás a legújabb korban” c. (T 049173) OTKA-program).

4 A halotti kultusz Hidegségben való jelenlétéről, annak kutatásáról lásd Hesz 2012.

előimádkozókat a halott hozzátartozói). Az előimádkozóknak imádságos- és énekeskönyveik, valamint kéziratos füzeteik vannak, amelyből általában egymással előre megbeszélten énekeket, imádságokat, elmélkedéseket választanak. A halott melletti egyházi virrasztás szertartásának maradványa a néphagyományban utolsó óráit élő imádkozó. Van, hogy a virrasztás hajdan volt hivatalos részét – a kereszttetésen kívül – gyertyák meggyújtásával, illetve eloltásával jelzik az előimádkozók.

Az alábbiakban tehát a halott melletti virrasztó e félhivatalos részét vizsgáljuk Hidegség két pontjáról. Az elsőt Jávárdipatakán, vagyis a falu felső végében rögzítettük Nagyfejű Jánosné Bodor Anna imádkozóján, ahol a két előénekes és vezető Tankó Jánosné Antal (Szelek) Ilona és Berszán (Boris) Fülöpné Gábor Kata Zsizi volt,⁵ akik közül a következő napokban utóbbi fogadott minket. A másik virrasztásra a falu közepén került sor gyűjtőutunk utolsó estéjén, s emiatt is az előimádkozók adatait nem sikerült megtudnunk.⁶

A két imádkozó szerkezete:

---

5 *Gyimesközéplek-Hidegség-Bükkhavaspataka* (Csík), Tankó Jánosné Antal (Szelek) Ilona és Berszán (Boris) Fülöpné Gábor Kata Zsizi (sz. 1945). Gy.: Kővári Réka, Rudasné Bajcsay Márta 2004. május 30. Jelzet: ZTI MD 139/15–140/8.

6 *Gyimesközéplek-Hidegség* (Csík), két előénekes asszony. Gy.: Kővári Réka, Rudasné Bajcsay Márta 2004. június 8. Jelzet: ZTI MD 146/6–147/10.

I.		II	
<i>műfaj</i>	<i>incípt</i>	<i>műfaj</i>	<i>incípt</i>
bevezető imádságok		† – Hiszekegy – Adj, Uram, örök nyugodalmat (akklamáció) – Mi Atyánk	sírató bevezető imádságok
népelek – imádság váltakozása	<i>Fájdalmas szent olvasó</i>	<i>Fájdalmas szent olvasó</i>	népelek – olvasó váltakozása
imádság	Irgalmasságnak anyja	Szentséges Szűz, Isten Anyja, Mária	imádság
népelek	<i>Ohvásokat ehvégeztük</i>	<i>Szentohvást ehvégeztük</i>	népelek
imádságok			
népelek	<i>Sírod szélén állok</i>	Urunk, Jézus, végigjártad...	keresztúti imádság
elémlekedések – imádságok váltakozása	Krisztus szenvedése az Olajfák hegyén... (keresztút)	<i>Jézus szenvedéséről</i>	népelek – keresztút váltakozása
		Mi Atyánk, Üdvözlegy, Adj Uram, örök nyugodalmat (akklamáció)	imádságok
népelek	<i>E síratóm völgyében</i>	<i>Ó, Mária, halld meg esdeklésem</i>	népelek
imádság	Az én Miatyánkom	Mi Atyánk, Ezer veszélyben, Szüzanyám	imádságok
népelek	<i>Itt az óra, vigyétek ki testem</i>	<i>Ó, ne hiúsúlj, föld árva gyermeke</i>	népelek

I.		II	
<i>műfaj</i>	<i>incipit</i>		<i>műfaj</i>
imádságok	Most segíts meg, Mária; Szűz szülője Istennek	Most segíts meg, Mária	imádság
népelemek	<i>Jézusomnak kegyelméből</i>	<i>Jézusomnak kegyelméből</i>	népelemek
		Csak egy Miatyánkot mondjunk el naponta; Miatyánk	imádságok
		<i>Ó keserves jajszó</i>	népelemek
		Szűz szülője Istennek	imádság
		<i>Közelebb, közelebb, Uram, hozzád</i>	népelemek
esti imádság – akklamáció – †	Ó édes Istenem, hálát rebeg lekem...	Csendes alkony száll a földre...	esti imádság, – Mi Atyánk – †
énekelt sirató	<i>Édesanya, köszönjük meg ezt a sok szép imádságot...</i>		sirató

Amint a táblázatból kiolvasható, mindkét imádkozóban a központi, azonos rész önmagában is összetett: magját a rózsafüzér és a keresztút imádkozása alkotja, mely után a *Most segíts meg, Mária* imádság és a *Jézusomnak kegyelméből* kezdetű népének, a „szertartás” végén pedig egy esti imádság következik. Ehhez keretet a bevezető és befejező imádságok, akklamációk adnak. Az ezen felüli eltérések a különböző imádságok és népének válogatásából erednek, melyek tükrözik az előimádkozók ízlését és repertoárját is. A virrasztó-énekek kiválasztására általános és leggyakrabban érvényesített szokás, hogy ha a halott pl. Rózsafüzér-társulati tag volt, akkor elsődlegesen Mária-énekek hangoznak fel. A második imádkozó két énekkel többet tartalmaz, és ebben találjuk az előző konferenciakötetben részletesen tárgyalt két régibb népéneket is (*Jézus szenvedéséről*, lásd 8. kotta, és *Ó keserves jajszó*, lásd 12. kotta), de a záróének (*Közelebb, közelebb*, lásd 13. kotta) az újabb stílusú, érzelmes hangvételi énekek beáramlását mutatja egy gyökereiben régi liturgikus eredetű közösségi alkalomba. Az első imádkozó énekelt siratójával számít értékesebbnek.⁷

A továbbiakban sorra vesszük mindkét halottvirrasztás énekeit. Az időben korábban történettel kezdünk. Az azonos énekekre természetesen utalunk, azokat egymás variánsaként közöljük.

I.

Az első virrasztóra a rózsafüzér imádkozása közben érkezünk. Feltehetően a második imádkozóhoz hasonlóan kezdődött: esetlegesen siratással, a félhivatalos részt pedig gyertyagyújtás és keresztvetés indította, majd a szentolvasó bevezető imádságai, a *Hiszekegy* és *Miatyánk* következett. A rózsafüzér tizedei között a két előénekes (Tankó Jánosné Antal (Szelek) Ilona és Berszán (Boris) Fülöpné Gábor Kata Zsizi) a *Fájdalmas szentolvasó, mennyei szép koszorú, Mária* kezdetű, AABA sorszerkezetű népének egy-egy szakaszát énekelte.⁸ A második virrasztóban rögzített, díszesebb éneket közöljük majd később teljes egészében, a maga helyén (lásd 6. kotta). A két éneklés között csupán annyi a különbség, hogy az első imádkozóban a kis díszítőhangok elmaradtak (ezért ezt itt nem adjuk közre).

A rózsafüzér után egy imádság hangzott el, majd az ugyancsak közismert *Olvasónkat elvégeztük* kezdetű ének zárta le a „Máriához font koszorút” (1. kotta).⁹ Ennek az AA³BA_v sorszerkezetű éneknek néhány (főként díszítő-) hangban való

7 Az énekelt siratót, annak szövegi-dallami elemzését lásd Rudasné 2009.

8 Ezt a dallamot különböző szövegkezdettel ismerjük, mint pl. *Ó Mária, drága név, téged óhajt tiszta szív, Mária vagy Szerettél engemet, szeretlek tégedet, én Jézusom.*

9 Jelzet: ZTI MD 139/25.

variánsát hallottuk a második imádkozóban is, ugyanitt, de lényegesen gyorsabb tempóban (lásd 7. kotta, a szövegtéréseket jelezve). Ezek az énekek mind újabb dūr dallamok (mint az imádkozókban később elhangzott énekek legtöbbje).

1. kotta:

Poco rubato $\text{♩} = 56-69$

1) Ol - va - sön - kat el - vé - gez - tük,
Szűz Má - ri - ját ar - ra kér - jük,
2) Fo - gad - ja el ko - szo - rún - kat,
3) 4) 5) Ve - le egyűt miny - nyá - jun - kat!
1) 5)
4. 5. 8.

2. Szép koszorúknak egy ága Tizenöt rózsza bimbója, Összerakva de gyönyörű, Szűz Mária annak örül.	4. És azután a Mi Atyánkat, Úgy raktuk össze rózsánkat, Mert az Isten megérdemli, Őt kell dicsőíteni!
3. Hiszékégyet elmondottuk, Szent hitünket gyarapítjuk, Mindéneknek Teremtője, Szívünk, lelkünk Vezérlője.	5. Többször Üdvözlégy Mária, Tiszta szívből raktuk sorba, Koszorúnk így lett gyémántos, Mindén levele aranyos.

6. Szép levelére ráírtuk,
Mikor a fohászt elmondtuk,
Tízezerszer, húszezerszer,
Négyven-, ötven-, százezerszer.
7. Ilyen szép ékés koszorú
Ó, még a földön nem virult,
Jöjjön egy angyal érette,
Szépén el van már készítve.

8. Vigye el, mint égi posta,
A Szűz Márijának mondgya,
Szentolvasóról ezt fűztük,
Fiad, lányid küldték néked.

A következő, a keresztutat elmondó rész előtt rövid átvezető imádságok (*Miatyánk, Üdvözlégy*) után a *Sírod szélén állok* kezdetű, szintén újabb, AABC sorszerkezetű éneket énekelte a két előimádkozó (2. kotta),¹⁰ majd Jézus szenvedéséről olvastak fel imádságokat és elmélkedéseket.

2. kotta:

Rubato ♩ = cca 66

1. Si-rod szé-lén ál - lok, Még-vál-tó Is - te-ném,
Hol az üd-vös-ség - nek vér-vi-rá-ga te-rém.

A Gol-go-tán tör - tént i - szo-nyú dol - go-kon

Bú - san gon - dol - ko - dom.

2. Nem fogta sënki be kialvó két szeméd,
Nem volt könnyel hímzëtt ékës szemfödeled.
Csak anyád arcában vonyítá arcodat,
Szíve majd mëgszakadt.

¹⁰ Jelzet: ZTI MD 139/27.

3. Kemény kőből vala koporsónyosolyád,
Nem hintettek reá rózsát és violát.
Csak a kék csapások, s vérző piros sebék
Ékítik testédet.
4. Mily elhagyott valál, ó, édes Alkotóm!
Nem szóltak harangok, nem volt búcsúztató.
Csak édes jó anyád, csak ő búcsúztatott,
Magdolna zokogott.
5. Ó nem volt tenéked halotti köntösöd,
Ültél mezítelen az ég és föld között.
Csak anyád gyászának borult rád fátyola,
Csak a nap gyászola.
6. Halálos ágyadon nem volt búcsúztató,
Körül özönlének a bűnös gúnyolók.
Hogy lelked kiszakadt, nem indult még vele,
Csak a föld kebele.
7. Keresztfá ágyadon nem vala vánkosod,
A fa göröngye, jaj, mily nagy kint okozott.
Töviskoronádra hajtottad fejedet,
Ó, örök Szeretet!
8. Bűnös, ki lelkédet bánatba foglalá,
Sirasd végig, végig, Krisztus koporsóját!
Mégtérő bűnöshöz nem volt ő még soha,
Most se lész mostoha.

Ezután énekek és imádságok váltakoztak a halott melletti virrasztón. Először egy újabb, dūr dallamú, AABA sorszerkezetű Mária-éneket hallottunk *E siralom völgyében* kezdettel,¹¹ amelynek refrénjébe (*Van egy égi anyám nekem...*) a halottvirrasztás résztvevőinek többsége bekapcsolódott (3. kotta).¹²

---

11 Erre a dallamra szokták énekelni az *Akik ide megérkezünk Pünkösöd napjára* kezdettel a csíksomlyói búcsús éneket is.

12 Jelzet: ZTI MD 139/60.

3. kotta:

Rubato ♩ = cca 56

1) —
1. E sí - ra - lom völ - gyében az é - let tén - ge - rén,

2)
Sokszor fáj - da - lom és gyász kö - zel - gőtt fe - lém,

Refr.:
Van egy é - gi Anyám nekém, ki el nem hagy soha én - gém, ne - ve Má - ri - ja,

A - ki az én é - le - tēm - nek ve - zér - csil - la - ga.

1a) 1b) 2)
2-7. 8. 8, 10, 9, 10.

2. A rágalmozó nyelvek hogyha rám törnek,
Élős nyelvek ellenem nyilat röpítnek. Refr.
3. Gonosz beszéd lelkémét sokszor megsebzí,
Fáj a szívem, de én azt el tudom túrnyí. Refr.
4. Akiről azt gondolom, legjobb barátom,
Az sértégét legjobban, az a mëgrontóm. Refr.
5. Ha mély bánat borul rám, hamar eloszlik,
Helyette a lelkembe szënt öröm nyílik. Refr.
6. Ínségét és szënvedést békével túrók,
Mert tudom, hogy a földön sëmmi sem öröm.¹³ Refr.
7. Ha barátim mëgcsálnak, kikkel jót tettem,
Jézusért a mëgbántást én elfëlejtëm. Refr.

13 Helyesen: örök.

8. Jézust kérjük mindnyájan, a szenvedő Királyt,
Vele együtt ürítjük a keserű pohárt. Refr.
9. Szép szivárvány ragyog a bánatkönnyekén,
Örömrózsa nyílik a kintöviséken. Refr.
10. Ha békével tartod még a földi pályát,
Tudom, hogy majd elnyerem az égi koronát. Refr.

Ezután a Gyimesben közkedvelt *Az én Miatyáncsom* imádságot olvasták fel, majd az *Itt az óra, vigyétek ki testem* kezdetű halottassal folytatták (4. kotta)¹⁴. Ez néhány motívumot ismétlő, hosszú sorokból álló, újabb dallam.

4. kotta:

Rubato ♩ = 63-69

1. Itt az ó - ra, vi - gyé - tők ki tes - tēm, te - me - tő - kert hí - vo - gat - va vár.
Lelkēm is száll, ter - he - it le - rak - va, mert az Is - ten ęg - gem ha - za - vár.

Is - ten vé - led, pró - ba é - let, az Úr in - tett: ha - za - tér - he - tők.

Ki - ki - sér - tők imád - ság - gal, se - git - sé - tők szegény lelkēmét!

1) 2)
2. II. 2.

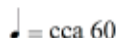
2. Nem dobog már a jó anyai szív, a dolgozó kéz lehanyaglott már.
Szava néma, gyermekeit nem hívja, learatta gondját a halál.
Most utolsó imádsága száll Istenhez gyermekeiért.
Isten véled, te jó édesanya, nyerj jutalmat sok jóságodért!

14 Jelzet: ZTI MD 140/2.

3. Fogjátok hát gyászos koporsómat, induljunk a temető felé!
 Lelkém így száll, terheit lerakva, hazaváró jó Atyám felé.
 //: Édesanyám, Szűz Mária, Őrangyalom, elkísérjétek!
 Odafönt még találkozunk, szerettem, Isten veleték! ://

A mindkét imádkozóban azonos szakaszban Mária-imádságok következtek (*Most segíts meg, Mária..., Szűz szülője Istennek...*), utána pedig az Erdélyben közkedvelt *Jézusomnak kegyelméből* kezdetű halotti ének hangzott fel, szinte azonosan. A különbség csupán annyi volt, hogy a második virrasztóhoz (lásd 11. kotta) képest az elsőben a kis díszítőhangok nélkül és lassabban énekelték (5. kotta)¹⁵. (A szövegbeli eltérést jeleztük itt, a teljes szöveget és dallamot lásd a második imádkozóban, 11. kotta.)

5. kotta:

 = cca 60

3. ...végtelen érdemeit! Refr.
 4. Fogva vitte a fogságot, hogy az Atyához leszállt,
 Kinek lelke sötétségben új világosságra vált. Refr.

Az első imádkozót egy esti imádság (*Ó, édes Istenem, hálát rebeg lelkem*) és befejező akklamációk zárták le, majd a halott idősebb lánya siratott, énekelve. (A siratót még ha éneklük, sem hívják sehol sem éneklésnek, hanem „mondják”, „sírnak”, „jajgatnak”. Az „imádkozó” többstrófás énekei közben is lehetett már a közeli női hozzátartozók sírását, jajgatását hallani.) Ebbe a siratásba bele vett olyan körülményeket is, mint pl. hogy Pünkösdvasárnap szenderedett el édesanyja, s így az a nap nekik „nem Piros Pünkösöd, hanem Feketevasárnap”¹⁶ – s ebben nem csupán színszimbolikát láthatunk, hanem tényleges liturgikus ismeretet is.

15 Jelzet: ZTI MD 140/5.

16 Rudas 2009. 359, 360.

II.

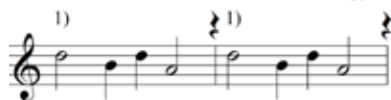
A második imádkozó előtt és után az elhunyt lánya (csak szóval, dallam nélkül történt) siratását hallottuk. Itt szemtanúi lehettünk annak, hogy az előimádkozók által vezetett rész valóban paraliturgia, mintegy „szertartás”. Gyertyagyújtás és keresztvetés után a rózsafüzér fájdalmas tizedét imádkozták, a közben elhangzott éneket itt közöljük teljes egészében (6. kotta,¹⁷ az első imádkozóban a díszítő kis hangok nélkül énekelték ugyanezt).

6. kotta:

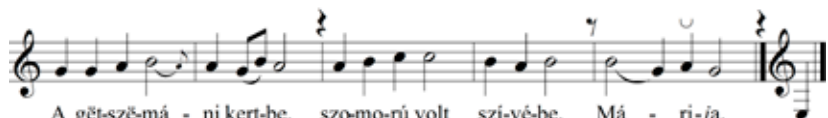
♩ = 104–116

1. Fájdalmas szent ol-va - só, mennye-i szép ko-szo-rú, Má - ri-ja.
Szent Fi-ad bá - na-tá-ban, nagy szo-mo-rú - sá-gá-ban, Má - ri-ja.

1) Úgy bánkó-dott, vért iz-za-dott,

A gét-szē-má - ni kert-be, szo-mo-rú volt szi-vé-be, Má - ri-ja.

3.

2. Fájdalmas szent olvasó, mennyei szép koszorú, Mária.
Ó szomorú Szűz Anya, nagy volt szíved bánata, Mária.
Szent Fiadat, Megváltónkat,
Szörnyen megostorozták, kegyetlenül kínozták, Mária.

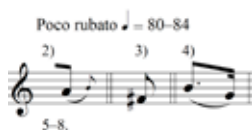
3. Fájdalmas szent olvasó, mennyei szép koszorú, Mária.
Ájulván bánatában, nagy szomorúságában, Mária,
Jézusunkat, Megváltónkat
Tövissel koronázták, királynévvvel csufolták, Mária.

¹⁷ Jelzet: ZTI MD 146/8–17.

4. Fájdalmas szent olvasó, mennyei szép koszorú, Mária.
Áldott Anya, hogy láttad Jézust, szentséges Fiad, Mária.
Gyöngé vállán, sebés tagján
Nehéz keresztjét vitte, s ezt mind érettünk tette, Mária.
5. Fájdalmas szent olvasó, mennyei szép koszorú, Mária.
Jézus halált szenvedett, keresztre feszített, Mária.
Bántalmakra, szidalmakra
Szent fejét lehajtotta, és szent lelkét kiadta, Mária.

Az első virasztóhoz hasonlóan a rózsafüzér után egy imádságot (*Szentséges Szűz, Isten Anyja, Mária*) követően a *Szentolvasót elvégeztük* kezdetű ének következett (7. kotta)¹⁸. Itt az első imádkozóban rögzített énekhez (lásd 1. kotta) képest a hang- és szövegi eltéréseket adjuk.

7. kotta:

1. Szent olvasót elvégeztük, Szűz Máriját arra kértük, Fogadja el olvasónkat, Vele együtt mindnyájunkat.	4. És azután Mi Atyánkot, 7. ... Itt a földön még nem virult,...
3. ... Szívünk, lelkünk vezetője.	8. ... Szentolvasónkból ezt fűztük, Fiaid s leányid küldtük.

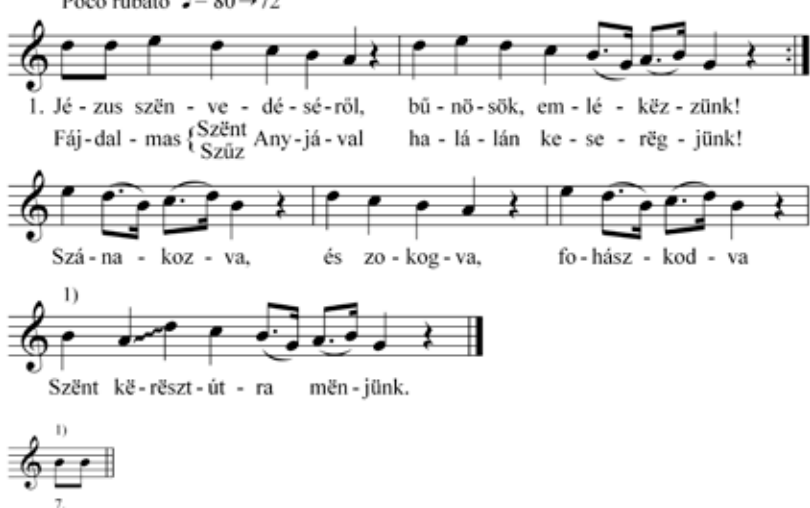
Ezután rögtön a keresztút következett. Az első imádkozóval ellentétben, itt a keresztútjárás alkalmával használatos, régi, valószínűleg hazai eredetű, a *Jézus szenvedéséről, bűnösök, emlékezzünk* kezdetű ének (8. kotta)¹⁹ adta a gerincét az ájtatosságnak: az ének egyes strófái között elmélkedéseket, imádságokat olvastak fel az előimádkozók (vagyis szerkezete, előadásmódja a rózsafüzér-énekkel azonos). A közösségi éneklés egyik fő jellegzetessége jól megfigyelhető volt itt: a bizonytalanabb énekesek a biztosabb tudásúakat követték (hangmagasság, ritmus és hajlítás tekintetében egyaránt).

18 Jelzet: ZTI MD 146/19.

19 Jelzet: ZTI MD 146/21–48. Az énekről részletesebben lásd Kővári 2013. 419–421.

8. kotta:

Poco rubato $\text{♩} = 80 \rightarrow 72$

1. Jé - zus szën - ve - dé - sé - ről, bú - nō - sők, em - lé - kéz - zünk!
Fáj - dal - mas { Szűz Any - já - val ha - lá - lán ke - se - rēg - jünk!

Szá - na - koz - va, és zo - kog - va, fo - hász - kod - va

1)
Szűz Any - já - val ha - lá - lán ke - se - rēg - jünk.

1)
7.

2. Halálra ítéltetik értünk az élet Ura,
Hogy számtalan bűnünkért ne essünk mi pokolra.
Egek Ura magát kínra, rút halálra
Adja ja kérészfára.
3. Sebes, gyöngé vállára nehéz kérésztjét vészí.
Köszönd, hogy bűn terhétől lelkédet így megmenti.
Ó enyhítsed, könnyebbítsed, ne terheljed
Bűnnel Jézus kérésztjét!
4. Jézus szűve gyötrelme nagyobb, hogy anyját látja,
Máriának hegyes tőr a szívét átaljárja.
Hogy Szűz Any - já - val ha - lá - lán ke - se - rēg - jünk!
Útik, verik, hurcolják.
5. Látván a gonosz kínt, hogy Jézus elfáradott,
A kérészt vivésére ereje már elfogyott,
Simont kérik, kényszerítik, fenyegetik,
Hogy hurcolja kérésztjét.

6. Szörnyen megmocskolt képét Veronika hogy látja,
Szíve rajta mégesvén kendőjét odanyújtja,
Jézus réjá képét nyomá, visszaadá,
Hogy szívében hordozná.
7. Jëruzsálëm lëjányi vérbe borult szëmëkkal
Látván, hogy rajta sírnak, mëgintë ez igëkkel:
Ne sírjatok, hogy így láttok, magatokon
S fiaitokon sírjatok!
8. Harmadszor földre esik az elestek gyámola,
Ki bünt bünre szaporít, az ennek oka vala.
Ó, ne újítsd, ne szaporítsd, ne súlyosbítsd
Bünnel Jézus kínjait.
9. Sebeihëz ragadott ruháját lerángatják,
Szolgák nagy dühössëggel sebeit mëgújítják,
Fëlszaggatott sebeiből mindënfelől,
Vér foly egész testéből.
10. Sok kalapács ütések kërëszthëz szëgeztetik,
Szörnyű nagy fájdalmában teste kiterjesztetik.
Ájul szíve, nincsen színe, szédül feje,
Vérbe borul szënt teste.
11. Fügг már Jézus bünödért kërësztre fëlfeszítve,
Ölelésëdre mégis keze ki van terjesztve.
Szíve eped, szava reked, jaj, mint rëszket,
Kínok közt mëghal érted.
12. Fájdalmaк tëngërëben Mária szíve merül,
Látván, hogy Jézus teste vér és seb mindënfelől.
Ölbe tartja, csókolgatja, nagy zokogva
Halálán sír bánkódva.
13. Nagy kínok hëgyës tőre sérti Mária szívét,
Midőn a koporsóba tészik Szënt Fija testét.

Hol a kincse, ott a szíve eltemetve,
Zokog és sír érette.

14. Jézus, ki miérettünk föláldoztad éltédet,
Mutasd be szént Atyádnak értünk szenvedésédet,
Hogy sebejíd, vércsöppjeid, gyötrelmejíd
Eszközljék üdvünket!

Imádságokat (*Miatyánk, Üdvözlégy*) és akklamációt követően az *Ó Mária, halld meg esdeklésem* kezdetű éneket (9. kotta)²⁰ énekelték. Ez búcsújárók ajkán gyakran szokott felhangzani, dallama újjátalános népdalszerű.

9. kotta:

Rubato ♩ = 76-80

1. Ó, Má - ri - ja, halld mēg es - dek - lé - sēm,
Ne bo - csáss el vi - gasz né - kűl én - gēm.
Ha te el - hagy - sz, ki se - git majd raj - tam,
Ki lēs az én ö - rō - mem s ol - tal - mam?
5. 4. 6. 5.

²⁰ Jelzet: ZTI MD 146/52.

2. Ó, Mária, Szentlélek Arája,
Jóságodat ég és föld csodálja,
Szánj még engem, ha búbánat gyötör,
Szeméből a fájdalomkönyv kitör.
3. Ó, Mária, te adj enyhületet,
Ha űz a sors, vagy veszély fenyeget,
Ha a harcba kimerülne lelkem,
Légy segítöm s védelmezz még engem!
4. Ó, Mária, ha az Úr irgalma
Bűnöm miatt tőlem elfordulna,
Ó, még ne vess, sőt jöjj segítségül,
Elveszünk az Úr irgalma nélkül.
5. Csak egyedül vagyok a világon,
Nincsen a számodra sehol vigasztaló,
Ölelj hát magadhoz, s vigasztalj engemét,
Ne hagyj elkarhozni én bűnös lelkemét!
6. Ó, Mária, ha munkám kifáraszt,
Ha az élet gondokkal eláraszt,
//: Végre, ha ja szemémét lezárom,
Állj mellettem s te légy az én várom! ://

Ezután a Miatyánkot még egy Máriához szóló kérő ima kísérte (*Ezer veszélyben, Szűzanyám...*), majd minden változtatás nélkül (azaz teljesen azonosan), ugyanaz az újstílusú népies melódia következett, amelyet előtte énekeltek (lásd 9. kotta). Szövegéül az *Ó ne búsulj, föld árva gyermeke* kezdetű éneket vették (10. kotta)²¹, amelynek azonban nem ez az általánosan használt dallama.

10. kotta (a 9. kotta dallamára):

♩ = 80–84

21 Jelzet: ZTI MD 147/1.

1. Ó, ne búsulj, föld árva gyermeke!
Ha körülvesz a bajok seréje,
Rózsa nyílik a kintöviséken,
Nyugodjál még az égi végzetén!
2. Légy közönyös az öröm s bú iránt,
Kövesd Jézust, a szënvedő Királyt,
Enyhítsën ő a te kereszteden,
Nyugodjál még az égi végzetén!
3. Hogyha szënvedsz, az Istenben bízol,
Jézusoddal egy pohárból iszol,
Buzdulj föl a dicsőült szëntékkal,
Nyugodjál még az égi végzetén!
4. Tisztítótűz az ínség s nyavalya,
Ha békén túrsz, szëntté válsz általa,
Lelkéd üdül, ha fekszel betegën,
Nyugodjál még az égi végzetén!
5. Ha szégyenbe dönt ellen s álbarát,
Viselnéd köll a töviskoronát,
Ha vészfelleg sötétlik egedën,
Nyugodjál még az égi végzetén!
6. Tűrj békével, s ne légy vigasztalan,
A csüggedés nem segít, hasztalan.
Szép szivárvány ragyog a könnyekën,
Nyugodjál még az égi végzetén!
7. Fogadd el a szënvedés poharát,
Ez szépíti mennyei koronád,
Krisztus is túrt, hogy úttöröd lëgyën,
Nyugodjál még az égi végzetén!
8. Az alacsony sorsot még ne utáld,
Sőt érette magát az Urat áldd,

Példaképed Üdvözítőd légyen.
Nyugodjál még az égi végzetén!

A Mária-imádságot követő, általánosan elterjedt *Jézusomnak kegyelméből* kezdetű népének az első imádkozóban is felhangzott (lásd 5. kotta), de a második virasztóban néhány helyen apró hajlításokkal díszesebben énekeltek (11. kotta)²².

11. kotta:

Rubato ♩ = 76–80

1. Jé-zu-som-nak ke-gyel-mé-ből már el-ér-tem vé-ge-mét,
Vég-he-tet-len ér-de-mé-ből vá-rom üd-vös - sé-gé-mét.

Refr.: Is - te-ném, Is - te-ném, ki vol-tál min-dé-ném,

Kö - nyö - rülj én lel - ké-mén!

2. Amíg éltem a világban benned bíztam, Istenem,
Mindennemű dolgaimban csak te voltál mindénem. Refr.
3. Ó, ne nézzed a gyarlóság bűnös ballépéseit,
Hanem a te Szént Fiadnak véghetetlen érdemét! Refr.
4. Add, hogy Krisztust, az örök fényt én is láthassam veled,
És a Szentlélekkel együtt áldjam Istenségédet! Refr.

A második imádkozó – az elsővel összehasonlítva – ezen a ponton bővített. Először a *Miatyánk* elmondását bevezető ima hangzott el, majd a másik, a korábbi konferencián részletesen tárgyalt, régi gyökerekkel bíró ének, az *Ó keserves jajszó* kezdetű.²³ A ma elterjedtebb dallam egyszerűbb, AABA_v sorszerkezetű, gyűjtésünkkor több énekestől is felvettük. A második halott

²² Jelzet: ZTI MD 147/3.

²³ Kővári 2013., 416–418.

melletti imádkozóban – az ének adottságait kihasználva – a refrénbe a résztvevők valamennyien bekapcsolódtak, és díszítő hajlításokkal énekeltek (12. kotta).²⁴

12. kotta:

$\text{♩} = 63-69$

1. Ó, ke-ser-ves jaj - szó, mind-nyá - jan mēg - ha - lunk,
If - jak és ő - re - gēk szám - a - dás - ra ál - lunk.

Refr.: Ó, fáj - da - lom, szőr - nyű ag - go - da - lom,

Ha - lál el - len nin - csen, jaj, nin - csen ol - ta - lom!

2. Abba bizonyos légy, nem távoztathatod,
Meg kell egyszer halnod, mindenkor várhatod. Refr.
3. Napjaid éltednek használd jobbulásra,
Míg kegyelmet enged az Isten jósága. Refr.
4. Úgy élj hát halandó, hogy juss boldog végre,
Isten irgalmából örök üdvösségre. Refr.

Az első virrasztóban már korábban sorra került *Szűz szülője Istennek* imádság következett, végül e bővítvényeket egy minden szempontból kirívó ének zárta a második imádkozóban, a *Közelebb, közelebb, Uram, hozzád* kezdetű ének (13. kotta).²⁵ Az egy unitárius brit színésznő által 1841-ben írt ének Arthur Sullivan methodista dallamváltozatával lett népszerű. Világhírűvé a Titanic óceánjáróval kapcsolatos azon legenda tette, miszerint a süllyedő hajón a zenekar ezt az éneket játszotta. Ennek az éneknek a használata is mutatja, hogy bizonyos szempontból kimondottan hagyományörzőnek számító területre, Gyimesbe is beszivárog a modern zene.

²⁴ Jelzet: ZTI MD 147/5.

²⁵ Jelzet: ZTI MD 147/7.

13. kotta:

1. Közelebb, közelebb, Uram, hozzád!
 Boldogan ölelém szent kérésztéd át,
 Édes lesz az nekem, hisz te fogod kezem.
 Közelebb, közelebb hozzád, Isteném!

Rubato $\text{♩} = \text{cca } 58$

1) _____ 2) _____ 3) _____

2. Ha ván - dor - u - ta - mon a nap le - száll,

4) _____

Nyug - tot fá - radt fe - jem csak ná - lad ta - lál.

5) _____ 6) _____

Ál - mom - ban rē - bē - gēm, ti - ed az én szí - vem:

Kö - ze - lebb, kö - ze - lebb hozzád, Is - te - nēm!

1) _____ 2) _____ 3) _____ 4) _____ 5) _____ 6) _____

1. 5, 7. 5. 1. 1. 1, 3.

3. Hogyha leroskadok összetörve,
 Remélve tekinték szent kérésztédre,
 Hisz te oly édesen hívsz magadhoz engem:
 Közelebb, közelebb hozzád, Isteném!

4. Közelebb, közelebb, Uram, hozzád!
 Boldogan követlek, mégyék tehozzád.
 Öröm lesz ott nekem pihennem sziveden.
 Közelebb, közelebb hozzád, Isteném!

5. Lépcsőről álmodom, hozzád vezet,
Kégyelmed fölsegít oda engem.
Angyali szózat hív, repés feléd a szív,
Mindig csak közelebb hozzád, Isteném!
6. Repeső szárnyakon, főlhőkön át,
A csillagok között fél, fél tehozzád.
Melletted a helyem, nékéd adom szívem.
Közelebb, közelebb hozzád, Isteném!
7. Tudom, hogy arcodat megláthatom,
Véget ér egykoron sok-sok bánatom.
Sóhajom végszava e hú ima légyn!
Közelebb, közelebb hozzád, Isteném!

A másik virrasztóhoz hasonlóan, a „félhivatalos” részt egy esti imádság (*Csendes alkony száll a földre*) és még egy *Miatyánk* után akklamációkkal és keresztvetéssel fejezték be az előimádkozók, és távoztak. Ezt követte a sirató, amelynek kimondott dallama nem volt.²⁶

*

A két halott melletti virrasztó szerkezetében azonos, még ha az egyik valahol bővített is rajta. Elsősorban tehát az énekválasztásban tér el egymástól a két imádkozó, ami azonban hatással lehet bizonyos dolgokra. Így pl. meghatározza a keresztút-mondás szerkezetét: egyik esetben az ének a keresztút bevezetéseként szolgál, míg a másikban az adott állomás történéseit elbeszélő versszak éneklése váltakozik a keresztút szövegével. A két imádkozóban hallott énekek, a még élő(?) siratás szokása mutatja, hogy énekelt és mondott, díszített és kevésbé, régi és új, hagyományos és modern vegyesen él egymás mellett Gyimesben.

---

26 A két siratásról lásd Rudasné Bajcsay – Kővári 2012. 308–310.

IRODALOM

HESZ Ágnes

- 2012 *Élők, holtak és adósságok. A halottak szerepe egy erdélyi falu társadalmában.*
L'Harmattan kiadó, Budapest.

KÖVÁRI Réka

- 2013 Egy gyimesközéploki népénekgyűjtés 16–18. századi dallamai. In Pilipkó Erzsébet szerk.: *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 8.* Konferencia Balatonfüreden 2009. október 1–3. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém. 409–421.

RUDASNÉ BAJCSAY Márta

- 2009 Egy kötetlen műfaj kötöttségei. *Ethnographia*, 120. évf. (2009) 4. sz. 355–373.

RUDASNÉ BAJCSAY Márta – KÖVÁRI Réka

- 2012 Régi és újabb vallásos énekek a gyimesközéplokiak mindennapjaiban a 21. század elején. In Pócs Éva szerk.: *Szent helyek, ünnepek, szent szövegek. Tanulmányok a romániai magyarság vallási életéből.* L'Harmattan – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest–Pécs, 279–330. /*Studia Ethnologica Hungarica*, 14./